

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo

3/2010

Otto von Bismarck,
la „feratra“ kancelero
Artiklo pag. 5 - 6

La maxim konocata piktistino
di Mexikia, Frida Kahlo
Artiklo pag. 4 - 5

La ,VW-Käfer', kun
21,5 milion
exempleri esas la
maxime fabrikita
automobil-tipo di la
mondo. La lasta
loko dil produktado
jacas en Mexikia.
Olua sucedanto
esas la ,VW-Golf'.

Artiklo pag. 9 - 11

Kara lekteri!

Anke en ca nova numero vi povas lektar plura biografii di personi historiala, qui divenis konocata internacione da tote diferanta laboruri e karieri. Ni volas specale atencigar la artiklo pri Frida Kahlo, la maxim famoza piktistino di Mexikia. Catempe til agosto eventas expozen en Berlin pri ica artistino. Atencinda esas anke la naraco pri ula kombato 2000 yari ante nun, skribita memore da nia samideano Marion Kasper. Hazardo ni trovis libreto kun naraci e poemii da Hardy Worm, Germana autoro, qua vivis en Austria e skribis ca satirema naraco kurte pos la Duesma mond-milito. En la adjuntajo vi povas lektar kelka fakti pri la triumfala marcho di la “VW-Käfer” komencinta quik pos la milito. Vere ca automobilo esis chefa simbolo di la Germana marvelo ekonomiala pos la milito.

Fine ni deziras bela somero a vi omna, repozigiva vakanco e multa joyo dum la lektado di la recenta Ido-Saluto.

Til rivedo en Tübingen!

Via redakterio

Joki

Jon: Papa, me volas mariajar me kun Susan, qua vivas en vicineyo.

Patro: Nultempe! Nam me havis ja afero de amoro kun elua matro en la pasinto! El esas tua fratino!

Jon: Do, me mariajos me kun Mary, nia altra vicinino.

Patro: Ye nula maniero! Anke me havis ja afero di amoro kun elua matro en la pasinto. El esas anke tua fratino!

Jon iris a sua matro e dicis triste: Papa refuzis mariajar me kun Susan o Mary pro ke eli esas mea fratini!

Matro: Esez felica! Tu povas mariajesar kun irgu de eli, quan tu deziras! Nam fakte Papa ne esas tua patro!

(t: d-ro M. Ali, Irak)

Du direkteri di granda firmo interparolas en koridoro, kande pasas yuna employatino, qua esas tre bela.

Unu de li dicas: „Wau! Kad elta esas nova?“

La altru respondas: „Yes, jus engajita. me atencez: quar filii...“

„Me ne povas kredar, ke elu vere havas quar filii.“

„Elu ne, ma tu ya havas li.“

(t: T. Madonna, Italia)

Hike parolas la Direktanta Komitato

Se on reguloze od okazione regardas la Idala forumi e situi en l' interreto, lore on povas joyar, adminime astonesar, pri la multa nova vizaji en la Idomondo. Recente arivis a la Idolinguo du Tamil-ani de India. De Irak d-ro Mohamed Ali (myaleee), mediko por infanti, sendas plu ofte bela orientala poem tradukita da lu. Per la social reto "Parolez Ido" multa homi de – precipue – westala mondo saveskas unesmafoye pri la existo dil Ido. Kuriozi di multa landi di Sudamerika recevas talmaniere respondi a lia questioni. Anke la NAIS, la Nordamerikan Ido-Societo, kreskis dum la recenta monati. En Wisconsin sioro Jerry Muelver, qua digitaligis la granda dicionario da Pesch, docas Ido en altskolo. Me ipsa telefonis recente kun sioro B. Drake en New York per la preske gratuita Skype-sistemo. Ilu, qua esas un de 14 nova membro di la NAIS, kreos *blogo por konversado. Anke tre joyiviva esas l'aktiveso di la Mexikiano Jose Cossio, qua kreis maxim interesiva hampagino kun astonigive multa *podkasti. Maxim recente Vladimir Kocherjinski, Rusa Idisto, ofris a ni sua unesma tradukuro di detektiva fablo.

Ultre la multa bon aktivaji en plusa landi on povas konstatrar, ke la interreto bone avancigas Ido vers la publiko. Regretinda afero: Til nun nula grupo nova urbala fondesis, la Idisti esas singla luktanti, individualisti sen ula administrala korporaciono. Dum nia Europana renkontro someral en Tübingen ni konversez pri to kun nia gasti exterlanda.

Quo eventis ed eventas en Germania? Ka ni laboras por futuro Idala? Ube esos la sucedanto por nia arkivisto? Qua esos la sucedanto por la reklamero? Qua esos nia komitito, qua okupas su pri kontakti kun la kuriozi, interesemi e novici? Ube esos la skripteri por nova literaturo, ed ante omno, ubi esos ed esos la skriberi e redakteri por nia Ido-Saluto? Ube esos autoro di docoletro por pueri e yuni? Ka ni koncias, ke nia personala bazo ne esas suficanta por exekutar omna taski necesa? Me opinonas, ke nia German Ido-movemento bezonas lernanti, organizanti, doceri e maxim dezirinde diligenta aktivisti. Quon signifikas to? La cheftasko en Germania esas la kreado di lokala grupi. La avantajo dil Idogrupi esas, ke oli potencigas savo, povo ed aktiveso di singli. Do kande ed ube trovesos balde plusa German Idogrupi? Ube eventas penadi favore ica skopo? Vu, kara lektanto, povas lektar questioni ed ankore questioni. Vu povas konstatrar: esas multa facenda taski e tro poka exekutanti. Yen la vidpunto, qua multe pensigas me.

Eberhard Scholz
Sekretario dil GIS

La vivo di Frida Kahlo

Ye la 6esma di julio 1907 Magdalena Carmen Frida Kahlo naskis en Coyoacán, ula preurbo di Mexiko. Frida havis du plu olda fratini ed un plu yuna. Matilde, Adriana, Frida e Cristina edukesis en la “Blua Domo” en Coyoacán. Evante sis yari Frida maladeskis de poliomielito. Un jambo restis plu kurta kam l'altra, quon plu tarde el celis sub lua longa robi. Frida esis maxim inteligenta puerino. Pos la skolo el volis studiar medicino. Elu esis un dil unesma mulieri, qui darfis frequentar un di la maxim bona skoli di Mexikia. Antee la vizito di ca skolo esis permisita nur a viri.

Ma en la yaro 1925 Frida subisis grava fato-stroko: el havis grava trafik-acidento, dum qua lua spinno ruptesis. Dum multa monati el mustis restar en lito. Dum ta tempo el komencis piktar por supresar la doloro e l'enoyo. Sur lua lito on pozis granda spegulo, tale ke el povis piktar su ipsa. Dum la tota vivo Frida mustis sufrar del efekti dil accidento. Sencese el operacesis – sen suceso.

Kande Frida risaneskabis tale, ke el itere povis vivar pasable nor-

male, el konoceskis Diego Rivera, qua esis plu olda de duadek yari kam el. Il esis ja famoza piktisto. Frida montris sua unesma pikturi a lu. Il esis tre impresata da la yuna muliero e lua talento. Diego e Frida amo-reskis l'una en l'altra ed en la yaro 1929 li marajis su. Li tre deziris filio, ma Frida ne povis parturar filii.

En la yaro 1930 la gespozi trans-lojis aden Usa. Ibe Diego devis piktar granda murala pikturi. Tamen Frida nultempe sentis su hematre en Usa, ed el deziregis a sua patrio. Erste en la yaro 1933 li retro-vehis a Mexikia.

Frida e Diego ofte disputis l'una kontre l'altra. Ye la fino di la yaro 1939 li divorcis. Tamen un yaro plu tarde li marajis duesma-foye en San Francisco.

En la yaro 1941 la patro di Frida mortis. Diego e Frieda trans-lojis aden elua nasko-domo: la “Blua Domo” en Coyoacán. Frida komencis docar ye ula art-skolo. Tamen pro lua mala stando sanesala pos kurta tempo el ne plus povas irar a la skolo. Pro to la dicipuli venis a lua hemo.

1950 Frida operacesis omno kalkulite sep-foye ye lua vertebrala kolono. Tamen lua stando ne pluboneskis. Preske sempre

el mustis sidar en la rulanta stulo,
ed esis ofte tro febla por piktar.
Intertempe Frida esis konocata
piktistino. 1953 eventis l'unesma
expozo di lua piktri en Mexiko.

Quankam el esis grave malada,
el transportigis su en lua lito al
inauguro dil expozo.

Dum la yaro 1954 Frida Kahlo
maladeskis de ula grava pulmo-

nito. El mortis ye la
13esma di julio.
Multu centi de ho-
mi venis a lua se-
pulto. Lua domo, la
“Blua Domo” en
Coyoacán, esis
1958 apertita kom
muzeo.

(gs)

La desfavorizo di ula kancelero

120 yari ante nun eventis la demisiono di Bismarck

Berlin, 18. marto 1890, imperiala kancelero Otto von Bismarck mustis prizentar sua demisiono, quan imperiestro Wilhelm II. ja plurfoye exhortabis. La monarko skribachis a ta hastoze per krayono: “Aprobita. W.”. Per to la kariero di Bismarck, qua dum 27 yari guvernabis la Prusiana Stato e dum 19 yari la Germana Imperio, fineskabis bruske.

21 monati antee Wilhelm II. acensabis la trono. La yuna suvereno lore evis 29 yari sen reala experienco politikala, ma plenigita da grandega manio ad autoritato. De la komenco esis klara, ke il ne saciesus per la modesta rolo, quan sua avo Wilhelm I. pleabis apud la „Eiserner Kanzler“ (feratra kancelero). Olim dum la yari de 1862 til 1866 Bismarck defensabis sucesoze la povo-pozicioni di la krono kontre la liberala opozo. Ed il prokuris a Wilhelm I. per tri vinkoza militi multa

estimo e glorio. De lore l'oldala monarko esis profunde gratitudoza a sua duktanta politikisto e sequis volente a sua intenci.

Tamen Wilhelm II. durstis atingar personala guvernado, guvernar ipse. Kelka de sua intimi ecitis sorgeme la des-konkordo inter imperiestro e kancelero. Ante omno un di lia insinui fixeskis profunde en la anmo di la yuna monarko: Friedrich II. nultempe divenabus la Granda Rejo, se lor la tron-acenso il trovabus avan su omna-potenta ministro guvernanta quale Bismarck.

Ultre ca motivo personala, qua esas ecelante apta a reprezento dramatala, ye la desfavorizo di Bismarck anke grava kozo-standi pleis certena rolo. Mem en la du konservema partisi ed en la „Nationalliberale Partei”, qui komune formacis la guvernerio, ne-kontenteso akumulabis pro la politiko da Bismarck. La lego kontre-socialista da la “feratra kancelero” evidenteskis kom ne-oportuna por febligar grave la social-demokratio. Interne di la borgezaro on reprochis a lu, ke dume il agis hezitante relate expanso koloniala. Sua politiko kontre Rusia reputesis kom tro poke energioza. Bismarck reflektis, kad il devus itere chanjar vers violentema interna politiko. Exemple il dicis ye la 7esma di decembro 1887 a la diplomacisto Heinrich VII. Prinz Reuß: “Ca questioni, quale la social-demokratio ... esas ne-solvebla sen ‚Bluttaufe’ (sango-bapto) ...”. Interne di la povo-elito dominacis l’opiniono, ke la ero di Bismarck esis pasinta.

Ma esis ankore plusa motivo por la des-favorizo di la kancelero. Dum la yari de 1885 til 1887 danjeroza des-konkordo existis inter Germania e Rusia. Lore precipue la remplasanta generala stab-chefo Alfred Graf von Waldersee, la „Graue Eminenz” (griza eminenco) di la „Auswärtiges Amt” (ministerio pri extera aferi), Friedrich von Holstein e Prinz Wilhelm (la plu tarda imperiestro) insistabis pri milito preventiva kontre Rusia. Ma Bismarck judikis ne nur la politikala, ma anke la militistala chanci di tala milito plu realiste kam la tale-dicita experti. Pro to il opozis akre la milito-rekomendantti e kontre-agis lia projeti. 1890 li revanchis pri to.

Artiklo da Gerd Fesser, ek “Neues Deutschland” (20.3.10)

(t: gs)

Proverbi

Mem kun nova pelo serpento restas serpento.

Bona hanulo esas nultempe grossa.

Aforismi

Amiko di animali esas ta, qua ad omno en la naturo, quo vivas, sentas su interne ligata, partoprenas ye la fato di la kreuri, helpas a li ye sufro e mizero e segun possibleso evitas domajar o destruktar vivanta enti.

Albert Schweitzer

Nulo altra augmentigos la saneso e la chanci di la homo transvivar sur la tero kam la pazo a vejetara nutrado.

Albert Einstein

Animali esas mea amiki e mea amikin me ne manjas!

George Bernard Shaw

La tero havas multo suficanta por la bezoni di la homi, ma ne por sua avideso.

Mahatma Gandhi

Tam longe kam homi ankore ocidas animali, li ankore militos... Ho sinioro, interdiketez a ni l'omnadiala karno, volunteez donar a ni l'omnadiala pano. Amen.

Eugen Drewermann

(t: an)

La homo kom mashino

*300 yari ante nun naskis
Julien de La Mettrie*

Diderot qualifikis lu kom sen-pudora e sen-etika, e mem liber-pensero quale Voltaire karakterizis lu kom "destruktero di la vertuo".

Ni parolas pri la Franca mediko e filozofo Julien Offray de la Mettrie, qua audacis deskriptar la homo kom mashino, „qua ipse tensas lua resorti”. Tala opinio kontre-dicis la dualistala koncepto da René

Descartes, segun qua la realajo esas separita a la sen-korpa spirito (res cogitans) e l'extensisita materio (res extensa). Kontre to La Mettrie interpretis kauzale omna pensi e sentimenti ek muskul-movadi, nervo-impulsadi e la reciproka relati di la humori. “Do l'anmo esas nur vakua nociono”, il skribis “nur ula sentimentema parto materiala di la cerebro, quan on povas konsiderar kom chef-resorto di la tota mashino. Nultempe antee dum la historio di la filozofio Europana deo esis negita tale radikale e ne-celite.

Ernst Bloch komentis plu tarde:
“Tale la mekanikal-fiziologiala materialismo divenis la fratulo o mem la patro di ula radikala ateismo.”

Ye la 25esma di decembro 1709 La Mettrie naskis kom filiulo di drap-komercisto en la Bretona Saint Malo. En Paris e Leiden il studiis medicino

ed esis militala mediko e familiala mediko di la Duko de Grammont. Pos ke sua unesma verki filozofiala e medicinala bruligabesis segun verdikto, il fugis a Nederlando, ube 1748 sua libro “L’Homme machine” (la homo mashinala) editesis. Pro nova persequadi enemikala il ek-migris a Prusia, divenis membro dil

,Akademie der Wissenschaften’ (akademio di la cienci) ed esis prizata gasto ye la karto di Friedrich II. La Mettrie mortis ye la 11esma di novembro 1751 en Berlin. Hodie on ne plus povas klarigar definitive, kad il segun legendi mortis simple dum manjachado di grandega pasteto.

Quankam sua formulo “homo e mashino esas identa” de nun esis atakata forte da filozofiisti, tamen ol restis prezenta en la ciencala pensado di la moderna tempo. Exemple Sigmund Freud prenis psikala aparato kom fundamento di sua teorio. La kondut-exploristo Konrad Lorenz projetis “kaldiero-modelo” dil instinti, dum ke Behavioristi komparis la homo kun ecito-reakto-mashino. Kelka psikologi asertas til hodie, ke l’intelekto funkcias quale komputoro. Prezente ankore multa cerebro-exploristi sequas la traco di La Mettrie, qui disputas pri to, ka spiritala ed annala standi esas identa kun fiziologiala procesi o kad inter amba existas qualesala difero. Regretinde tala disputi ofte abutas a sterila “od-od”. Do la kritiko da Karl Marx esas ankore aktuala, quan il ja expresis en la „Heilige Familie” (santa familio) kontre la mekanizismo di La Mettrie – ed obligo pensar dialektikale o, por parolar plu moderne, totesale.

Artiklo da Martin Koch, ek “Neues Deutschland”
(19.12.09) (t: gs)

Kaval-povo per joyo

Multa yari ante nun me lektis en ula Germana jurnalero la sequanta insertajo: “Quale vu povas divenar milioniero? Me respondos quik a ca questiono, se vu sendabos a me vua adresu adjuntante un Mark. Kloz-fako AB 1375.”

Quoniam lore me esis ankore yunulo, qua volente divenabus milionerio, me sendis al insertinto un Mark e recevis per retro-posto letro, en qua esis lektebla nur un lakonika frazo: “Facez lo sama quale me.”

La viro esis denuncita da ula sen-humura kerlo e kondamnesis pro fraudo a kin yari karcero. Ankore cadie me konsideras ta kom mis-judiko.

Plu komprenebla esis la punisado di ula homo, qua per insertajo ofris sendar 10 nekareebla utensili menajala a ta, qua sendis a lu un Mark, e pose sendis a singla sendanto 10 pingli.

Altralatere la statala advokato refuzis direktar proceso kontre ula organizuro, qua ofris livrar automobilo po pagado de 990 Mark, ma ne exekutis sua promiso. De lore me esas tre desfidanta kontre la judiciado e havas mea propra oponiono pri dupigo e trompo.

Kelka yari ante la mond-milito komencita da Hitler acre sonanta kriado iris tra la Germana jurnalero: “Singla Germano havez sua automobilo!” Co sonis plu fidinda kam la proklamo da Göring “La Germana populo devas divenar naciono de aviaceri!” Aviacado ne plezis a sioro Kiesewetter, ma duktar sua automobilo – yes, ton il volis. Do il desfoldis la jurnalero e saveskis, ke l'injenioro F. Porsche komisesis por la konstruktado di vehilo, qua malgre maxim basa preco ombrizez lo omna, qua til nun existis. La kordio di Kiesewetter bateskis plu rapide. Ja sempre il deziregis posedar automobilo, dum sua exkursi il ne volis inhalar la polvo di preter-vehanta automobili, ma ipse produktar polvo. Kande un yaro plu tarde il lektis, ke fakte singla Germano povus komprar automobilo po 990 Mark, lore il kuris al organizuro ‚Kraft durch Freude’ (povo per joyo – lora nacia sindikato), quan pro sua konfuzigeso il baptis ‚Pferdekraft durch Freude’ por informar su pri la kompro-kondicioni.

Vere la procedo esis tote simpla. Kiesewetter ne mustis pagar la 990 Mark en un foyo, ma il darfis pagar ol akontope. En 16, 20 24 akonti, quale sua salario permisis. Pos quitigo di la lasta akonto lore on livrus la automobilo ad hemu.

Pos ke Kiesewetter aludabis timeme, ke olim le naci asertabus la akont-afeli kom Juda invento, quik on atencigis lu a la difero inter Juda e ne-

Juda akont-afero. "La Judo havis la varo, quan lu volis vendar, en provizo e lu livris ol pos quitigo dil unesma akonto, inverse ni ne ja havas la varo, quan ni volas vendar, e pro to livras ol erste pos la lasta akonto. Do vu povas konstatar, ke ni esas korekta e loyala komercisti."

Lo esis klara por Kiesewetter, ed il pagis l'unesma akonto.

Esis mili, ya centamili de tala Kiesewetter en Germania. Per la pekunio di ta Kiesewetter, ta kontoristi, ta oficisti, komercisti on konstruktis en Fallersleben, la nask-urbo di la poeto di la 'Deutschland-Lied', la maxim granda automobilifero en Europa. Ibe on produktis centamili de automobili, ma ne por le Kiesewetter, ma por la armeo. La 'Volkswagenaktion' (popul-veturo-kampanio) esis la maxim granda tromp-afero dum ca yarcento. Nam kande le naci pleis tamburo favore la KdF-veturo, lore li ja savis, ke la komendinti nultempe obtenus ol.

Nultempe ja entraprezuro ganis tante facile pekunio, nam pri interestifado di la akonte pagita sumi kompreneble on ne parolis.

E kande mili de automobili livis la fabrikeyo e vehis a la fronto, lore le naci divenis tante sen-shama, ke li koaktis la komendinti di la popul-veturo pluse pagar la akonti. "Quik pos la finigo di la milito", on skribis en la jurnali, "la 'Volkswagenwerk' satisfacos sua obligo e realigar la motorizo di la tota Germana populo."

Dum l'unesma milit-yari kelkafoye en la jurnali aparis notici pri la popul-veturo. La veturo, tale asertis la jurnali, pruvis sua boneso en la dezertsablo di Afrika. "Pos la fino di la milito la tota produktado startesos ed on konstruktos 500 000 popul-veturi."

Ma on manjigis la spareri ne nur per promisachi, ma donis ulo palpebla a li. En la yaro 1942 la jurnali anuncis sub la titulo "La KdF-veturo de A til Z", ke la Ley-organizuro 'Kraft durch Freude' editis manu-libro, di qua lua skopo esas ja nun aquirigar a la multa spareri bona konoco pri omna detali di la KdF-veturo. Do la komendinti recevis nula veturo, ma nur l'instrukciono. Pose dum pasabla tempo la atenco pro la fabrikerio en Fallersleben kalmeskis. La lasta artiklo, quan me trovis, esas de la yaro 1943. Ol kontenas la texto di konversado, quan naci-raportisto facis kun injenioro Porsche. Inter altro il questionis lu, ka la komendinti di la veturo pos la milito anke darfus expektar la flotaciva tipo....

Nun, kande la aquo-nivelو acensis til la kolo di la Germana populo, ol ya povus profitar la flotaciva tipo. Ma olta ne existas, tam poke kam la

automobilifero en Fallersleben, erektita per la pekunio di mikra sparanti. Pasinta yaro ol esis destruktita da Angla ed Amerikana bombi. Ol tam deskompozesis kam la revo di la mikra viro pri la moderna automobilo.

Hardy Worm, ek „Neues Österreich“ de 22.05.1945

(t: gs)

Adjuntajo

Dum la milito on produktis en Fallersleben cirkume 65 000 militistala veturi, la maxim konocata inter li esis la tale dicita ‚Kübelwagen’.

Pos la milito la automobilifero, demolizita per Angla-Amerikana bombi, rapide ri-konstruktesis. De lore l'urbo nomizesis Wolfsburg. Til la fino di la yaro 1945 ibe ja 1745 veturi produktesis por l'okupanta povi e la Germana posto. Dum la yari de 1938 til 2003 on produktis entote kalkulite 21,5 milion exempleri di la tipo ‚VW Käfer’, til la yaro 1978 en Wolfsburg, pose en Mexikia. La sucedanto di la ‚VW-Käfer’ esas la ‚VW Golf’.

Dum la yaro 1961 la ‚VW Werk’ indemnizis la sparanti, qui pagabis akonto la kompleta sumo de 990 Reichsmark. Ye aquiro di nova ‚VW-Käfer’ li recevis rabato de 600 DM. Ta sparanti, qui preferis kontanto, recevis nur 100 DM.

(gs)

Rakonto de la Tamil-literaturo

Tamil esas tre anciena linguo. Ol havas enorma literaturo. Ol esas matro-linguo por plu multa kam centamilion homi di Tamil Nadu. Tamil Nadu esas federita stato di India. Tamil esas l'oficala linguo en Tamil Nadu.

Multa Europani interesis su a la linguo e facis Tamil Nadu kom sua hemo. Li exploris la linguo e kontributis lo signifikanta ad ol. Ulu mem tante exajeris, ke la frazo “Tamiliano dormas hike” esas skribita kom epitafo.

Avayar esis l'olda poetino di la Tamil-literaturo. El kompozis multa simpla, ma efektigiva poemi e ganis granda famo. Ma el esis tre superba, til ke incidento chanjis sua konduto.

Unfoye el marchis de un vilajo ad altra vilajo. Esis dimeze ed el volis reposzar dum kelka tempo. El trovis granda arboro e sideskis sub ol. Esis frukt-arboro kun matura frukti di ‘naval pazham’ (*Syzygium jambolanum*).

Catempe puerulo preter-pasis la voyo. El vokis lu e demandis de lu koliar kelka frukti e donar oli ad elu. La puerulo questionis, kad elu dezirus varmega o kolda frukti. Elu ridis e questionis la puerulo, quamaniere frukto povus esar varmega. Ma la puerulo insistis sur to, e do el demandis de la puerulo donar ad el varmega frukti. La puerulo klimis adsur l'arboro e sukusis ula brancho. Multa frukti falis a la sulo e la siorino kolektis oli. Li kovresis per polvo ed el suflis kelka aero ek sua boko por forigar la polvo. La puerulo ridegis e klamis del arboro: “Avino, vu videz la frukti esis varmega. Pro to vu suflis aero!!!”

La poetino astonigis pro la vorto-ludo di la puerulo e sentis su humilirita.

V. R. Srinivasan (India)

Solvo di enigmato:

1. nan-arboro;
2. blank-kap-aglo;
3. elefanto;
4. tauro;
5. kanguruo;
6. dianto;
7. Brasilia;
8. Uruguay;
9. Francia;
10. Italia;
11. Anglia;
12. Nederlando

Solvo-vorti: BAFANA BAFANA

En l'ombro di la bombo

Lo tragediala di J. Robert Oppenheimer

Sua nomo esas quaze simbolo por triumfo e falio di la cienco dum la 20esma yarcento: J. Robert Oppenheimer. Unlatere la Amerikana fizikisto redaktis ecelanta laboruri relate la quanto-mekaniko ed astrophiziko, por qui cetere il nultempe recevis la Nobel-premio. Altralatere il direktis la konstruktado dil unesma atom-bombo e donis per to un di la maxim malega amas-exterminanta armo aden la manui dil US-gouvernerio, qua uzesis kontre Hiroshima e Nagasaki kun devastanta efiko. E – quo ofte esas oblioviita: Anke ye printempo 1945 Oppenheimer konsentis flagrigar la bombo sen avizo super Japonia. Plu tarde il pretextis, lore il kredis ke altre ne esabus atingebla kapitulaco di la Japoniani. Ma kontraste kun fizikisti quale Edward Teller, qui kun pasiono laboris por la konstrukto di la hidrogen-bombo, Oppenheimer experiencis interna chanjo e divenis rezolvema kontredicero dil armiz-konkurso nukleala. Ye ula renkontro kun US-prezidanto Harry Truman il deklaris perplexigante ilu: Me havas sango an mea manui.

Multo esas ja skribita pri la patro dil atom-bombo. Pro to la publicisti Kaj Bird e Martin I. Sherwin en lia nova Oppenheimer-biografio rezumas dankinde omno, quo esas trovebla dispersite en altra publikiguri. Ultre to lia libro facinas per sen-mezura detaloza richeso koncerne la ciencala od anke la intima vivo di Oppenheimer. Cetere la amba autori sucesis naracar ecitante e vivoze, pro quo altra cienco-historiisti ofte penis vane.

Oppenheimer esis kolor-chanjanta magna persono. Sua konduto kelkafoye restis ne-komprenitita mem da amiki e kolegi. Exemple la Göttingena fizikisto Max Born, che qua 1927 Oppenheimer promocis kom doktoro, remarkis, ke ilta dum seminarii ofte disqualifikis en aroganta maniero la opinioni di altri. Anke en Usa, ubi Oppenheimer de 1929 docis kom profesoro di fiziko, il ne multe egardis nek la bezonaji di sua studianti nek la sentimenti di sua kolegi. Quankam mariajita il praktikis multa amor-relati, qui kelka ciencistin en la pruda Amerika motivizis karakterizar la famoza kolego kom kontre-etika e ne-fidinda homo.

Lore Oppenheimer ja de longe esis en la vizilo di la FBI e por olua chefo I. Edgar Hoover il esis sekures-risko. Nam depos la triadeka yari

Oppenheimer relatis kun komunisti e simpatiis tempale anke kun lia idei. Kande il konfirmabis lo publike, sua adversi dissemis la rumoro, ke il esus spionero di la Sovietuniono. Bird e Sherwin deskriptas detaloze la sequanta ne-digna questionado di Oppenheimer, qua demonstras, ke anke en ula demokrata lando povas extensar su rapide l'opresado, se la dominacanti opinionas lia povo- e profit-interesi en danjero. La Germana autoro Heinrich Kipphardt reprezentis teatrajo pri ca evento, quan advere Oppenheimer refuzegis.

Bird e Sherwin profitis la poslasajo di Oppenheimer e la kelka mil pagini de FBI- spionist-protokoli ed interviuvis homi, qui ankore konocis ilu.

Artiklo da Martin Koch, ek "Neues Deutschland" (28.11.09)

(t: gs)

Quo esas gen-maizo?

Omna enti posedas hered-substanco, qua esas kompozita ek la geni, la maxim mikra unaji strukturala di la korpo. En ti esas fixigita l'informi, qualia proprajin li heredis da lia ancestri. En la kazo di la homo exemple lo esas la koloro dil okuli, pelo e hari. Anke planti havas geni, qui fixigas lia konstituciono. Li esas explorebla plu facile da la ciencisti. Per la gen-teknologio li trovis metodi por manipular artoze la hered-substanco. Li variigas selektita geni por kultivar planti, qui produktas plu richa rekoltto od esas plu rezistiva kontre nocivi, por exemplo la gen-maizo MON 810. Ol esas l'unika planto variigita genteknikale, qua darfus kultivesar. La US-firmo Monsanto insinuis aden la maizo ula geno, quan on ganabis ek ula bakterio. Ca bakterio produktas toxino kontre la 'Maiszünsler' (*Ostrinia nubilalis*). Ca papilioneto, importacesis inter la yari 1910 e 1920 a Nordamerika de Europa, esas la maxim frequa maizo-nocivo.

Se planto esas variigita, lore lo havas konsequanti por la tota naturo. Nam lo kunportas des-ordino relate la nutrivo-kateno e povas nocar altra animali o planti. Pro to granda rezisto kontre la gen-teknologio existas interne di la socio. Ultre to on timas sanesala domaji pro la konsumo di tala gen-teknikale variigita nutrivi.

Segun "Berliner Morgenpost" (18. 04.09)

(t: gs)

La kombato kontre Varus

„Quala lando: dum sis monati nivas, dum tri monati pluvias, dum la resto di la yaro nebulas ed ol esas plena de malhumoroza indijeni!" budis Gajus Julius Caesar e cesis sua projeto konquestar la lando este di rivo Rheno.

Sua taktiko bone funcionis en Gallia. Il iris kun sua legioni aden la lando. Unesme il koaktis la chefri di tribui konsentitar federo-kontrakto. Pose il deklaris la lando kom Romana provinco ed introdiktis Romana yuro ed administro. Se la chefri ne konsentis, Caesar kombatatis kontre la tribuo - til sua vinko. "Me venis. me vidis e me vinkis," il skribis en sua verko pri Galliana Milito. Depos ca tempo on trovis ol en omna kampeyi di la armeo kom obligala literaturo.

Soldato, quo savis lektar, lektis ol koram sua kameradi. Lore la kombatmaniero di Caesar esis konocata inter li.

Miyarcento plu tarde l'imperiestro Augustus Caesar intencis sequar l'exemplo di sua grand-onklo, il volis konquestar Germania. Generalo Drusus submisis l'unesma Germana tribui dum la yaro 8 ante nia kronologio. Vicinala tribui suciis pri lia futuro. Mala novaji cirkulis. On povas imaginari, ke li ne esis o restis amiki di la Romana imperio. Dum la yaro 4 di nia kronologio Romana legioni superpasabis frontiero di la tribuo dil Cheruski. Li koaktabis princio Segimer konsenttar la federo-kontrakto. Nun il mustis sendar yuna viri di la tribuo servar en Romana armeo.

Por garantir loyaleso di la Cheruski il mustis donar sua du filiuli kom gajohomi. Nun la plu yuna princo, l'espero di la tribuo, vivis inter Romani. Kad il restus Cherusko? Kad il divenus Romano? Il guvernos la tribuo pos la morto di sua patro. Il influos la vivo di tota populo.

Yuna Cheruska nobeli traktesis bone, on donis a li sama grado kam filiuli di Romana nobla familii. Pos kelka yari di kunlaboro o di servo en la armeo exterlandano darfis nomesar su Romana civitano. Tre valoroza kunlaborantti divenis kavalieri di Romana imperio.

Arminius (forsan Armin od Irmfred - Irmfried - o Segifred - Siegfried), la plu olda, servis kom komandanto di la Cheruska helptrupo. Segun Germana tradiciono il esis „Heer-mann“ (armeo-viro, kapitano) di sua trupo, lore il nun esas konocata kom Hermann, la Cherusko. Il evis 22 yari.

Sua frato - la Romani nomesis lu Flavus (blondulo) - ed Arminius separesis. La plu yuna, Flavus, tre influesis da Romana vivmaniero. Pos sua devo-yari il ankore servos en Romana armeo e justifikos Romana viv-maniero koram sua frato.

Arminius lernis parolar la Latina linguo, taktiko di Romana armeo, kombatari en formaco ed uzar la maxim moderna armi di sua tempo. Il docis a sua kunkombatanti agar segun komando en formaco. Kostumale Germana militisti kombatatis quale li volas. Esis tre importanta, ke la militisto kombatitas brave.

Pos sua morto filiini di Wotan, la Walkirii, kolektis ocidita heroo e prenis lu al

Walhalla. Ibe il e sua kameradi povis manjar e drinkar omnianokte ed agar kombato-ludi omnadie.

Omnavintre la yuna militisti venis adheme. Romana armeo ne nutrìvis exterlandani dum tempo, kande on ne kombatis. La saja Arminius asemlbis omnaprintempe altra yunviri kun su.

Lore omna Cherusko lernis dum tri yari Romana kombat-maniero.

En la yaro 7 Segìmer mortis. Nun omna kontrati kun Romani, quin il konvencionabis, esis nevalida. La yun-princo nun esis princo. Dependas de lu kunvokar sua viraro konvencionar pri nova kontrato.

Kustumale libera viri, qui darfis havar armi, mi-libera viri, qui esperis deklareso di sua liberigo, e yunuli, qui deklaresis kom militisti, renkontris dum granda kunveno, la ,Thing'. Ibe on votis pri decidinda aferi. Ma nur la liberi darfis decidar pri oli. Li frapis lia glavi o lanci kontre sua shildi.

Tadie on elektis nova princo. Ofte il esis filiano di la mortinta princo: frato, filio o kuzo. Lore Arminius kandidatesis kontre sua onklo Ingemar (Inguiomarus) e fora kuzo di sua frato Segest (Segestes).

Arminius previdis la destino di sua tribuo – perdo di lia kustumi, religio, kulturo, linguo, por divenar Romani – quale ta di la Galli. Cheruski ne darfis perisar tale! Lore la Cheruski decidis ne durigar la kontrato.

Du yarì plu tarde la tribui en Pannonia (cadiala Hungaria, Rumania e Slovenia) revoltis kontre Romana imperio. Prudenta generalo Tiberius imperesis ad ibe.

Romana imperiestro Augustus sendis la guvernero dil provinco Siria, Quintilius Varus, a Germania. Kelka semani antee il krucifigabis 2000 Siriana rebelli. Augustus, sua mastro e bofrato, komisis lu pri introdukto dil Romana yuro ed administrado.

Lore il venis a kampeyo nomesata Horn, 35 kilometri este de la German-Romana frontiero e l'ibea kastelo Alisa.

Dum la nokto de 22esma a 23esma septembro di la yaro 9 multa armizita homi iris tra la lando. Esis la nokto dil equinoxo (egaleso di giorno e nokto). Sacerdoti kalkulis plena luno, importanta fakteto por ca nokto. Kustumale la Germani vizitîs sua santa boski por homajar lia dei Wotan, Donar, Freia ed altra. On sakrifikis animali a li: osti e furi kombustesis por la dei, la karnon manjis la homi. Proxim Hom situesis chefa santa bosko di la tribuo di la Cheruski .

Malgre ke Varus opinionis, ke Cheruski esus primitivi, il invitis l' ibeala nobeli por manjar komune okazione la morgala naskodio dil imperiestro Augustus. Dum ta tempo l' arogemeso Romana kontre altra kulturi ne esis exterordinara.

Membri di omna nobla familii venis. Certe la Romana kavaliero Arminius partoprenis la festala manjado.

Delikata repasti servesis en ora ed en arjenta potaro. Sklavi agis segun omna signo. Quintilius Varus povis montrar la richeso di Roma ed anke sua propra richeso. Bone manjar e komode vivar plezis a lu. Il esis kalma viro, qua des-prizis kombatar,

amis judiciar. Il kredis, ke la „barbari“ (barboza viri - sovaji) esabus fortunoza darfar experiencar la maxim bona judicio di la tota imperio.

Varus pensis, ke Germani omnatempe esis en konflikto kun altra Germani. Li nultempe povas esar konkordanta. Esas necesa, ke Romana guvernerio sorgas pri ordino. La vespero verifikis sua pensi. Segest dicis, ke Arminius intencis revoltar. Ma Arminius povis refutar ca akuzo. Il explikis, ke Segest atakus lu pro Thusnelda. Germana kustomo permisis a viro raptar amorita muliero segun elua deziro e kontre deziro di elua genitori.

Kustumale paro venis a familio di yuna muliero. Patro e bo-filiulo konkordesgis pri donaco a familio por legalizar la mariajo. Nur Segest nultempe acceptis Arminius kom bo-filiulo.

“Blamenda konduto! Vartez til morge”, Varus pensabus, „morge me montros a vi Romana disciplino ed ordino!”

23esma di septembro venis, dio di „conventus“ e naskodio dil imperiestro. La soldati exekutis festala apelo. Li portis signi di Iia legioni tra la kampeyo. Pose li darfis vakancar.

En lia tendi li kubludis. Forsan kelka soldati vizitis „conventus“ por observar Varus judiciar.

Olda kontrakto ne plus esis valida. Varus ne intencis rivivigar ol. Il deklaris:

- Romana guverno di la nova Romana provinco
- Romana judicio
- Cheruski mustas pagar imposti
- Esias interdiktita posedar armi

Lo signifikis deklaro militala a la tribuo. Nultempe il expektis, ke Arrninius acceptus lo. Anke la Cheruski ne acceptis lo. Li grunis (Germana maniero protestar), kande Varus deklamis sua demandi.

Arminius tiris sua glavo. La kombato komencis. Ma ante ke la Romana militisti povis kombatar, il mustis armizar e kolektar su sub la signi di lia kompanii. Lia militala organizo demandis kombatar segun komando. Arminius, qua savis lo, kaptis l'oficiri. Malgre to sen kapitani la pedsoldati kombatatis tre brave.

Du komandanti servis en Horn. Lucius Eggius mortis kombatante. Ceionius e sua trupo kapitulacis un dio plu tarde.

Quintilius Varus ocedis su per glavo.

La kavalkisti e lia generalo Vala Numenius intencis fugar a la rivo Rheno, ubi situesis la kastelo Alisa. Ma li ne atingis ol. Vicinala tribui di la Brukteri, Marsi e Chatti kaptis li. La generalo perdis sua kapo. Ol sendesis a Marbod rejo di la tribuo di le Markomani. Armin deziris Marbod kom kunkombatanto. Til nun le Markomani federis kun la Romani. Marbod ne intencis chanjar lo, il sendis la kapo a Caesar Augustus en Roma.

La kombati duris til la 24esma di septembro. Arminius agis segun kustomo di la Romana armeo: il instalis kapi di la mortinta soldati cirkum la mikra vicinala kampeyi dil armeo.

Lucius Sulla agis tale ye la kombato de Praeneste.

Quo esis la fato di la fuginta e kaptita Romana soldati? Germani sakrifikis kelka de li a sua dei. Plu fortunoza Romani darfis vivar, kom sklavi. Plu tarde segun Germana kustumo li absorbesis en tribui. Forsan l'un od l'altra Romano travivis en Germana familii.

Pos la vinko la chefri di la tribui dividis la raptajo. Pro lia helpo la Brukeri, Marsi e Chatti recevis l'agli di legioni. L'oro restis che Arminius por pagar nova sedicio.

Shoko por Augustus! L'olda imperiestro ja mustis vidar, quale la Romana imperio diminutis pro sedicio en la provinco Pannonia, nun il mustis audar la mala novajo. Varus perdis 3 legioni en Germania. On dicas, ke il dicabis „Varus, Varus, ridonez mea legioni!” Il timis, ke la Germani nun venus a Roma, quale Hannibal agis lo ante plu kam 2 yarcenti antee. Ma Arminius savis fato di Hannibal.

Il restis en sua lando. Se la Romana armeo rivenus il volis aceptar li heme. Roma nultempe acceptus desvinko. 2 legioni situesis an la Germana frontiero en Gallia. La legioni, qui kombatis kontre Pannoniani, nun anke esis libera e pronta.

Nur kelka yari plu tarde, dum la yari 15 e 16, la Germana desunionita tribui ankore mustis kombatar.

(a: Marion Kasper)

Einige nicht zu verwechselnde Begriffe (Teil 2)

Stern   **stelo:** Stern, sternförmiges Objekt
                astro: Stern, Himmelskörper jeder Art

Tag   **dio:** Tag (von 24 Stunden) = jorno e nokto =
                  (Tag und Nacht)
                  Januaro havas 31 dii. = Der Januar hat
                  31 Tage.
jorno: heller Tag
                  Jorne on laboras, nokte on dormas.
                  = Am Tage arbeitet man, nachts schläft man.

Uhr   **horlojo:** Uhr (Gerät, das die Tageszeit anzeigt, z. B. Turmuhr)
                  Mea horlojo neplus funcionas. = Meine Uhr geht
                  nicht mehr.
kloko: Uhr (Zeitangabe, Zeitpunkt)
                  Nun esas tri kloki. = Jetzt ist es 3 Uhr.

La nova Linguala Komitato fondesis e komencis laborar.

Ja delonge multa Idisti demandis la rivivigo dil Linguala Komitato por solvar la urjanta problemo di nova vorti. To anke eventis intense depos la internaciona Ido-renkontro 2009 en Tallinn, ube anke membra propozesis. Dum la nuna yaro la esforci sucesis.

En januaro informis la sekretario di ULI, ke la DK di ULI decidis pri la fonduro di nova Linguala Komitato (LK), qua konsistas ek la sequanta membra:

Angla: Robert Carnaghan, Kiran Annavarapu

Franca: Loïc Landais, Gaël Richard

Germana: Alfred Neussner, Ferdinand Moeller, Günter Anton

Hispana: Antonio Martínez Rubio

Itala: Tiberio Madonna

Pose ankore plusa membro nominesis:

Rusa: Anvarzhon Zhurajev (Johnny).

Advere pos probir modifikigar sen suceso l'artiklo 25 di nia Statuti pri la decidi di Linguala Komitato, Loïc Landais informis, ke lu demisionis de la Linguala Komitato.

Lore en aprilo raportis la sekretario di ULI, ke la DK di ULI nominis Tiberio Madonna al ofico di Sekretario di Linguala Questioni di ULI.

Per to nun ni havas la fundamentala kondicioni por la komenco dil importanta laboro.

Tiberio Madonna deklaris:

“Me intencas donar valida helpo, nek deceptante l'expecti di nia samideani, nek fushante nia linguo. Olca esas certe l'intenco anke dil cetera membra di la Linguala Komitato, qua, ante la fino di ca semano, recevos listo de nova vorti por diskutari, votar e, se konvenanta, aprobar solvuri, qui pozos Ido ye nivelo plu alta igante ol apta anke por nia moderna tempo.”

Quik Tiberio kolektis ja existanta propozi por nova vorti, facis la unesma listo (cirume 80 vorti) e transdonis lu al membra dil LK.

Prezente eventas la diskuto pri la unesma dek propozi. Pri la rezulto informesas en Progreso ed en interret-forumi.

La redakteri dil Ido-Saluto deziras a Tiberio Madonna kun la LK multa susteno e bona suceso.

(a: fm)

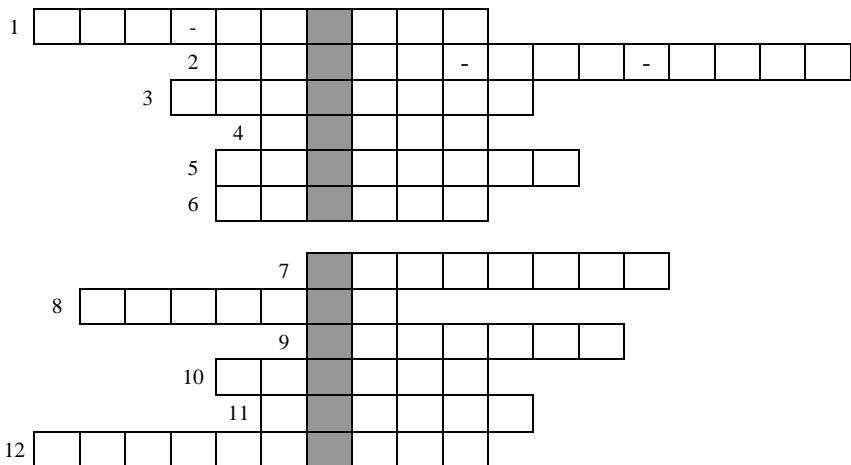
Enigmato

...okazione la futbal-mond-championeso

1 – 6: Enpozez nomi de planti (p) od animali (a) tipala por sequanta landi:

1. Japonia (p); 2. Usa (a); 3. Ivora rivo (a); 4. Hispania (a); 5. Australia (a);
6. Portugal (p)

7 – 12: La nomi di landi enpozenda memorigas a: 7. maxim ofte mond-championo; 8. l'unesma mond-championo; 9. hanulo Galla; 10. mond-championo 2006; 11. Windsor; 12. tulipi

La vorti en la markizita kesti rezultigas la nomo di la futbal-esquado Sudafrikana.

(rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin

od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft

Postbank Berlin

Konto 184566106, BLZ 10010010

La yarala abono kustas adminime

€ 5,00, pagenda a D. Schmidtchen,

Am Turnerplatz 30,

34295 Edermünde

Por GIS-membri la abono-kusti esas

inkluzita en la membro-kontributo.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),

A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)

a = autorlo; t = tradukero; f = fotografero